

บทที่ 5

ความหมายและภาพสะท้อนที่อยู่ในเพลงขับสายแปง

การศึกษาคำความหมายและภาพสะท้อนที่อยู่ในเพลงขับสายแปง จะใช้ข้อมูลจากคำขับสายแปงที่ได้บันทึกไว้ด้วยภาษาไทยโชนงโดยพ่อจรัญ จอมบุญ ปัจจุบันบันทึกดังกล่าวมีอายุราว 55 ปี งานวิจัยนี้ได้เก็บรวบรวมไว้ทั้งหมดจำนวน 34 หน้า⁸ (สามารถดาวน์โหลดข้อมูลทั้งหมดได้ที่ โครงการศึกษาเพลงขับสายแปง - โทดำ เว็บไซต์ <http://www.facebook.com/Khubsaipeng>) คำอ่าน⁹ และแปลความเป็นภาษาไทยโดยแม่บุญสม มียอด (ค้นคว้าและศึกษาด้านฉบับลายมือคุณแม่บุญสม มียอด ได้ที่ เว็บไซต์ <http://www.facebook.com/Khubsaipeng>) การแปลความและคำอ่านเป็นภาษาไทยโชนงนั้น คุณแม่บุญสม มียอด จะอิงจากความจำที่ได้เคยขับสายแปงมาครั้งยังสาว และอาศัยคำขับที่บันทึกด้วยตัวอักษรโทดำของพ่อจรัญ จอมบุญ เป็นหลักในการเดินเรื่องราว และผู้วิจัยได้อธิบายความหมาย มุมมอง และภาพสะท้อน ประกอบคำขับไปด้วย

คำขับสายแปง ความหมาย และภาพสะท้อน

ในประเพณีอันก่อน ซึ่งเป็นการละเล่นของหนุ่มสาวไทยโชนงในเดือน 5 เมื่อว่างจากฤดูทำไร่ทำนา สาวๆ ก็จะมารวมกันเป็นกลุ่มประมาณ 15-20 คนขึ้นไป ณ บ้านใดบ้านหนึ่งสำหรับเป็น "ขวง" เพื่อเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้เลือกคู่ครองและพบปะกัน ในช่วงเวลาดังกล่าวไทยโชนงจะหยุดทำงานและจัดงานรื่นเริงตลอดทั้งเดือน ฝ่ายชายจะรวมตัวกันเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 15-20 คน ตระเวนไปตามหมู่บ้านต่างๆ เรียกว่า ไป "เล่นคอน" เมื่อกลุ่มของฝ่ายชายเดินทางไปยังช่วงที่ต้องการเล่นคอน ก็จะส่งตัวแทนไปกล่าวคำร้องทักทายด้วยเพลงขับสายแปง ชักชวนให้สาว ๆ สนใจ ลงมาเล่นด้วยในบทขับที่เรียกว่า "เข้าทางขวง" ต่อไปเป็นตัวอย่างคำขับดังกล่าว

บทเข้าทางขวง (เข้าบ้านต้นขวง)

เสียงมักแปงเฮายังเจื่องเจือกันเต่า

ภาพที่ 5-1 คำขับสายแปง 1

จากภาพที่ 5-1 คำขับสายแปง 1 ขับเป็นภาษาไทยโชนงโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

เสียงมักแปงเฮายังเจื่องเจือกันเต่า

⁸ ขนาดหน้ากระดาษ A4

⁹ การเขียนคำอ่านเป็นภาษาไทยโชนงของคุณแม่บุญสม มียอด จะออกเสียงแบบภาษาถิ่นอีสาน (สำเนียงลาว) ไม่เน้นเสียงของวรรณยุกต์ให้ตรงตามภาษาไทยกลาง และบางคำก็ละเสียงวรรณยุกต์ แต่จะออกเสียงแบบสำเนียงภาษาถิ่นอีสาน (ลาว) ดังต้นฉบับลายมือแม่บุญสม มียอด ในภาคผนวก

ภาพสะท้อนในประโยคนี้ ทำให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของพื้นที่ในสมัยนั้น ว่าการเดินทางนั้นค่อนข้างลำบาก ต้องเดินทางข้ามป่าแฝก ขณะที่มีการจุดไฟเผา เดินย่ำเท้าข้ามป่ามะขาม ข้อสังเกตอย่างหนึ่ง คือ ความมดงามทางภาษาที่สื่อออกมาอย่างเรียบง่าย แต่ให้ภาพที่ชัดเจนลึกซึ้ง อย่างคำว่า “ตีบตัน” ให้ทั้งความรู้สึกทางเสียงและอาการที่เท้าย่ำไป ภาษาที่ให้ความรู้สึกเหล่านี้ ก็เพื่อให้ฝ่ายหญิงสาวเห็นใจ ว่าตนมีความจริงใจดั้นด้นมาหาด้วยความลำบาก

มาตกบ้านด้าอดน้อยเจอไก่ขันเนือง

ภาพที่ 5-4 คำขับสายแปง 4

จากภาพที่ 5-4 คำขับสายแปง 4 ขับเป็นภาษาไทยโง่งโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

มาตกบ้านด้าอดน้อยเจอไก่ขันเนือง

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

(บุกน้ำข้ามป่ามา) ถึงบ้านสาวน้อยเวลาไก่ขันเนือง

จากภาพที่ 5-4 คำขับสายแปง 4 แม่บุญสม อธิบายว่า “มาตก” ก็คือ “มาถึง” บุกน้ำข้ามป่ามา แม่บุญสมขยายความจากประโยคที่ผ่านมา เพื่อให้เห็นว่า มาด้วยความยากลำบาก ส่วนเนื้อความที่แปลตรงตัวประโยคโตคำ คือ “ถึงบ้านสาวน้อยเวลาไก่ขันเนือง” คำว่า “ไก่ขันเนือง” ไทยโง่งรุ่นวัยกลางคนส่วนใหญ่จะไม่เข้าใจความหมาย และจากการสอบถามคนรุ่นดังกล่าวหลายๆ ท่าน ก็ได้คำตอบตรงกันว่า มีหลายคำมากในเพลงขับสายแปงที่ไม่เข้าใจความหมาย แต่ก็ฟังเพราะดี ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เกิดจากสามสาเหตุ คือ

- 1) การหมดไปของประเพณีอื่นก่อน ทำให้ไม่มีการเรียนรู้สืบทอดเพลงขับสายแปง
- 2) ไทยโง่งรุ่นหลังได้รับอิทธิพลของคำศัพท์ในภาษาไทยกลางเข้ามาใช้ปนกันไปกับภาษาไทยโง่ง
- 3) บทขับสายแปง มีภาษากวีที่สื่อความหมายเชิงเปรียบเทียบ การแปลความหมายตรงตัว อาจไม่ตรงกับความหมายที่ผู้ประพันธ์หรือผู้ขับต้องการ

“ไก่ขันเนือง” แม่บุญสมอธิบายว่า คือไก่ขันตอนหัวรุ่ง ซึ่งจะมีลักษณะของการขันที่มีการขันรับกันเป็นทอดๆ และขันอยู่เรื่อยๆ ซึ่งการขันแบบนี้ของไก่จะมีเฉพาะในช่วงหัวรุ่งเท่านั้น ประมาณเวลาช่วงนั้น ก็คงประมาณตีสี่ตีห้า จากคำว่า “ไก่ขันเนือง” จะเห็นว่าเราได้ภาพชีวิตในชนบทยามเช้ามืด ที่มีเสียงไก่ขันรับกันเป็นทอดๆ ซ้ำแล้วซ้ำเล่าอย่างไม่รู้จักเหนื่อย ซึ่งภาพเหล่านั้นจะเห็นได้ในชนบทสมัยก่อน

*ไปตมกบ้านด้าอดน้อยเจอไก่ขันเนือง
แม่บุญสม อธิบายว่า มาตกบ้านด้าอดน้อยเจอไก่ขันเนือง
มาตกบ้านด้าอดน้อยเจอไก่ขันเนือง*

ภาพที่ 5-5 คำขับสายแปง 5

จากภาพที่ 5-5 คำขั้บสายแ่บง 5 ขั้บเป็นภาษาไทยโ้งโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

เลื่งม้กแ่บงเซาก็ม้กมาตั้งแ่บงเื่อนสามขั้วนาเพื่งเป็นปี

เื่อนสี่ขั้กวงฟ้า

ปอดฮอดเื่อนห้า เซาก็ย้งมาฮอดหน้กวงขั้งดินไ้

แ่บลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

ความรักของหนุ่มสาวคอยแ่บงจะให้ถึงเื่อนสามขั้วเป็นปี

พอดเื่อนสี่ขั้กวงฟ้า

ถึงเื่อนห้าจึงได้มาถึงบ้านสาวคนรัก

คำขั้บนี้ สะท่อนให้เห้เห็นว่า ความรักของหนุ่มสาวคอยแ่บงจะให้ถึงเื่อนสาม ซึ่งเป็นขั้งที่ขั้วตั้งท้อง และลำตันขั้วมีความแข็งและเหนียวพอให้เด็ก ๆ เอาปล้องขั้วมาทำเป็นปีเป่าเล่นกัน (ประมาณกลางเื่อนสามการเก็บเกี่ยวก็เริ่มขึ้น) “พอดเื่อนสี่ขั้กวงฟ้า” ประโยคนี้มีความหมายเชิงกวี ว่า พอดเื่อนสี่ก็เฝ้าแ่บงคอย คิดถึง อยากรไปหาไ้ๆ และเมื่อถึงเื่อนห้า คือขั้งเื่อนเมษายน หนุ่มๆ ก็เดินทางกันไปเที่ยวตามหมู่บ้าน เพื่อเล่นขั้งในประเพณีอื่นกอน (เื่อนที่กล่าวถึงเป็นเื่อนทางจันทรคติ)

บทขั้บแม่น้เพียงสั้น ๆ นี้ ก็สะท่อนให้เห้ภาพวิถีชีวิตหลายอย่่าง เช่น ภูมิประเทศ อาชีพ ฤดูกาล การละเล่นของเด็ก จ้งหะและเวลาในการทำกิจกรรม และที่สำคัญ คือ อารมณ์ความรู้สึกที่หนุ่มสาวจะได้ไปพบกันในประเพณีอื่นกอน

ของยายไปม้มีเื่อนฟ้า ม้มีเื่อน
เื่อนสามขั้กวงฟ้า

ภาพที่ 5-6. คำขั้บสายแ่บง 6

จากภาพที่ 5-6 คำขั้บสายแ่บง 6 ขั้บเป็นภาษาไทยโ้งโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

อันตางฮาจไปม้มีเื่อนเกอฟ้า

เซาก็วาบอเกอดำแม้น้แมเสี้ยวตามัน

แ่บลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

อันทางที่จะไปมีมากเท่าฟ้า

เซาก็ว่ามันไม่ตีเหมือนสาวบ้านนี้

คำขั้บนี้ มีความหมายเชิงให้ความสำคัญว่า หนุ่มจะไปหาสาวที่บ้านอื่นก็ได้ แต่ก็ไม่เหมือนมาเจอสาวที่บ้านนี้ เป็นการแสดงออกด้วยสำนวนคำขั้บเพื่อบอกว่า “ชอบสาวบ้านนี้” มีขั้บนำสังเกตประการหนึ่งในคำขั้บ คือ เื่อนเกอฟ้า แ่บลว่า มากเท่าฟ้า และคำขั้บที่ผ่านมา คือ ขั้นกงฟ้า “ฟ้า” ในความคิดของผู้วิจัย น่าจะมีความเกี่ยวพันกับ โลกทัศน์ หรือ วิธิมองโลกของชาวไทยโ้ง ในแง่ของจักรวาลวิทยา ที่เกี่ยวกับฟ้าเบื่งบน ซึ่งผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ในคำขั้บอื่นๆ เพื่อหาความเกี่ยวเนื่องกัน ในวิธิมองโลกจักรวาลของชาวไทยโ้งผ่านคำขั้บสายแ่บง ต่อไป

เป็นมหัศจรรย์ที่ได้เขามาห่อเสื้อ
ให้เสื้อคนอื่นไว้ไว้มาว่า มา 12 ยาวอ้อมเสื้อที่
เคย

ภาพที่ 5-7 คำขับสายแปง 7

จากภาพที่ 5-7 คำขับสายแปง 7 ขั้บเป็นภาษาไทยโง้งโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

เสียงมักกันฮายังเอากันนุ่งสังเสื้อ
สนแล้วไหมลาวมาต่อ เสายังบอเฮติมฮิดปูตานาย

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

ความรักสาวหมุ่นี่ จึงได้แต่งตัวทรงดำ
เพราะยังไม่ทิ้งประเพณีตั้งแต่ปู่ย่าตายาย

คำขั้บนี้ มีภาพสะท้อนที่น่าสนใจสองประการ คือ 1) การแต่งตัวแบบประเพณีไทยทรงดำ หรือ
ไทยโง้งนั้น เป็นการแสดงความพิเศษในความรักของหนุ่มสาวไทยโง้ง ความผูกพันกันในกลุ่มชาติพันธุ์
ไทยโง้ง และการแสดงอัตลักษณ์ของตนเองโดยไม่ละทิ้งประเพณี (ฮิด) ของปายาตายาย 2) คำว่า “สน
แล้วไหมลาวมาต่อ” มีความหมายถึงเสื้อผ้าแบบไทยทรงดำ มีคำอธิบายเพิ่มเติมจาก รศ.ดร.พิเชฐ สาย
พันธ์ ว่า เนื้อความของประโยคนี้สะท้อนให้เห็นถึงเทคนิคและวัสดุในการทอผ้า ได้แก่ “สนแล้ว” เป็น
เทคนิคการขึ้นลวดลายลวดลายด้วยการใช้ด้าย (ในที่นี้คือเส้นไหม) สนเข้าไปในเข็มแล้วปักให้เกิด
ลวดลายร่วมกับผ้าที่ทอ เรียกว่า “สนแล้ว” ส่วนคำว่า “ไหมลาว” เป็นประเภทของไหมชนิดหนึ่งที่มี
คุณสมบัติแตกต่างไปจากไหมท้องถิ่นที่เลี้ยงกันเอง เป็นได้ทั้งไหมแม่พันธุ์ที่นิยมในลาวและไหมที่ซื้อมา
จากลาว ถือกันว่าเป็นไหมที่มีคุณภาพดีกว่าไหมท้องถิ่น ดังนั้น “สนแล้วไหมลาวมาต่อ” จึงเป็นการบอก
ถึง การใช้เทคนิคสนแล้วโดยนำเส้นไหมลาวมาทำการสนแล้วบนผ้าที่กำลังทอ

เคยมาดอยบ่าวฮามตั้งหม
มาเต็งผู้หัวหน้าหมอบี่หมอแกน
เต็งแหวนวงตีสอดมือนิวก้อย
มาเต็งสม่ายหมุ่น้อยคอยจ้องอยู่ตางหลัง แต้นา

ภาพที่ 5-8 คำขับสายแปง 8

จากภาพที่ 5-8 คำขับสายแปง 8 ขั้บเป็นภาษาไทยโง้งโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

กายมาดอยบ่าวฮามตั้งหม
มาเต็งผู้หัวหน้าหมอบี่หมอแกน
เต็งแหวนวงตีสอดมือนิวก้อย
มาเต็งสม่ายหมุ่น้อยคอยจ้องอยู่ตางหลัง แต้นา

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

มากันมากมายทั้งหนุ่มใหญ่หนุ่มเล็ก
มาทั้งหัวหน้าหมอบีหมอบแคน
เอาแหวนวงงามใส่มือนิ้วก้อย
มาทั้งหนุ่มน้อยคอยอยู่ข้างหลัง

คำขบนี้ แสดงให้เห็นว่าการเล่นอื่นก่อน มีหนุ่มๆ มากันหลายคน มีทั้งคนเล่นปีเล่นแคนประกอบ อยู่ในคณะ ส่วนประโยคที่ว่า “เอาแหวนวงงามใส่มือนิ้วก้อย” เป็นเพียงการเล่นคำให้เกิดความไพเราะ คล้องจองกัน (สัมผัสแม่บุญสม) มิได้หมายความว่า เอาแหวนมาใส่ที่นิ้วก้อยจริงๆ แต่เปรียบเปรยว่า ตั้งใจ แต่งตัวสวยงามมาอย่างดีเพื่อมาหาสาวบ้านนี้

โดยคุณแม่บุญสม ๒๕๖๒ ๑๐๖/๑๖๖ ๒๕๖๒ ๑๐๖/๑๖๖ ๒๕๖๒ ๑๐๖/๑๖๖
คุณแม่บุญสม ๒๕๖๒ ๑๐๖/๑๖๖ ๒๕๖๒ ๑๐๖/๑๖๖ ๒๕๖๒ ๑๐๖/๑๖๖

ภาพที่ 5-9 คำขบสายแปง 9

จากภาพที่ 5-9 คำขบสายแปง 9 ขบเป็นภาษาไทยโง่งของคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

จายกันมาหน้าเป็นซังตองแห้วฝ่ายกวางเมือง
เป็นซังตองเหลืองฝ่ายกวางเมืองมาตีม
ข้ามหลีบฟ้ามาตคางช่วงนางสาวแล้วด้อ

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

หนุ่มๆ ที่มาเป็นเหมือนใบตองแห้งทั่วเมือง
ใบตองเหลืองทั่วบ้าน
ข้ามหลีบฟ้ามาตคบ้านน้องสาว

คำขบนี้ หนุ่มขบบอกสาว เป็นการเปรียบเทียบ ว่า ตนคิดถึงสาวมาก ไม่มีชีวิตชีวาเลย เป็นดั่ง ใบตองแห้งทั่วเมือง ใบตองเหลืองทั่วบ้าน นับว่าเป็นคำเปรียบเทียบที่มีความลึกซึ้งมาก โดยใช้ใบของต้นกล้วยเป็นตัวชี้วัดความสมบูรณ์ และความแห้งแล้ง เพราะปกติต้นกล้วยเป็นพืชที่ค่อนข้างทนต่อการขาดน้ำได้มากกว่าพืชอื่น และเป็นพืชที่ปลูกกันทั่วไปทุกครอบครัวอยู่แล้ว ถ้าวันใดที่ ใบตองแห้งทั่วเมือง ใบตองเหลืองทั่วบ้าน ก็แสดงว่า มีความแห้งแล้งอย่างมาก เดือดร้อน ยากที่จะอยู่อาศัย หนุ่มขบบอกสาวว่า ตนก็ตกอยู่ในสภาพนั้น แห้งแล้ง ไร้ชีวิตชีวา ยากที่จะทนอยู่ จึงต้องข้ามหลีบฟ้ามายังบ้านน้องสาว การข้ามหลีบฟ้า แม้จะมีความหมายว่า อยากมาหาสาวไวๆ ด้วยการลอยข้ามมาหา แต่การใช้คำว่า หลีบฟ้า สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ในการมอง “ฟ้า” ว่าเป็นหลีบ คือ เป็นชั้นๆ สิ่งนี้เชื่อมโยงได้กับความเชื่อและมโนภาพเกี่ยวกับโลกและจักรวาล ว่า มีเมืองฟ้า ลอยอยู่เหนือแผ่นดินที่อาศัย มีผีฟ้าหรือแกนอยู่ที่เมืองฟ้า บรรพบุรุษ (ไทยโง่ง) อยู่ทีนั้น และมีการติดต่อกันด้วยประเพณีเสน

ภาพที่ 5-10 คำขั้บสายแ่บง 10

ภาพที่ 5-10 คำขั้บสายแ่บง 10

จากภาพที่ 5-10 คำขั้บสายแ่บง 10 ขั้บเป็นภาษาไทยซ้บงโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

ฮาจี้ฮักเอาสำเดินไกล ฮาจี้ฮักเอาไตเดินหลัก

ฮาจี้ฮักเอาหว่าปี่นึ่ง ผู้ลู้กหลักมาหยามก่อนเนอ

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

เราสาว ๆ ทั้งหลายจะรัก และรับเป็นญาติพี่น้อง (ร่วมสายตระกูล)

เพราะ (หนุ่ม ๆ) เดินทางมาไกล

คำขั้บนี้ เป็นการตอบรับหนุ่ม ๆ ที่เดินทางมาเล่นคอนที่ช่วงนี้ สะท้อนให้เห็นความรักที่จะรับ (พวกหนุ่ม ๆ) เข้ามาเป็นญาติพี่น้องร่วมสายตระกูลเดียวกัน (จากคำว่า “หว่า” หรือ “หว๋า” ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกสายตระกูลของชาวไทดำ) คำขั้บนี้ ในภาษาไทดำ มีความไพเราะและเล่นคำสัมผัสกันอย่างน่าฟัง ถ้าจะแปลเป็นสำนวนภาษาไทยให้คล้ายคำไทดำ น่าจะแปลได้ประมาณว่า

เราจะรักเพราะเดินมาไกล เราจะรักเพราะเดินไม่ท้อ

เราจะรักเอาอย่างผู้พี่ผู้น้อง ผู้เดินทางมาหา

จากคำขั้บประโยคสายแ่บง 1 เรื่อยมา หนุ่ม ๆ ขั้บเพื่อบอกสาวว่า ด้วยความบากบั่นอดทนเดินทางมาไกล ข้ามป่าข้ามดงด้วยความยากลำบาก จนมาถึงบ้านสาว (ช่วง) ด้วยความคิดถึง โหยหา ขอสาว ๆ รั้บรัก พี่ชายด้วย (รั้บเล่นอันกอน) สะท้อนว่า ในสมัยก่อนเดินทางกันด้วยเท้า ยากลำบาก ต้องบุกป่าฝ่าดง ข้ามป่าแฝกที่โดนไฟเผา กว่าจะมาถึงบ้านสาวได้ การอดทนเดินไกลไปหาสาวคนรัก จึงเป็นภาพสะท้อนหนึ่ง ที่แสดงความจริงใจในความรักของฝ่ายชาย ส่วนฝ่ายหญิง ก็ตอบรับด้วยไม่เสียไมตรี และออกตัวไว้ก่อนว่า เราจะรั้บกันอย่างญาติพี่น้อง (ร่วมสาย แสดงถึงการวางตัวของหนุ่มสาวไทยซ้บงในการพบเจอกันใหม่ ๆ เพื่อจะศึกษาดูใจกันไปก่อน

ภาพที่ 5-11 คำขั้บสายแ่บง 11

ภาพที่ 5-11 คำขั้บสายแ่บง 11

จากภาพที่ 5-11 คำขั้บสายแ่บง 11 ขั้บเป็นภาษาไทยซ้บงโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

ฮาจี้ฮักเอาดำซ้งฮักแอง แ่บงเอาฮาคือดางปี่นึ่ง

แ่บงเอาซ้งกองหน้าแก้ดวงดีแ่บงเมือง แอนเนอ

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

จะรับรักเอาให้เหมือนพี่เหมือนน้อง

เหมือนดั่งกลองรักษาความดัง

คำขับนี้สืบเนื่องมาจากคำขับสายแปง 10 เป็นการเน้นว่า เราจะรักกันเหมือนอย่างพี่อย่างน้อง เหมือนอย่างกลองรักษาความดัง ในคำขับ มีคำที่น่าสนใจ คือ “กลองหน้าแก้ว” สอบถามแม่บุญสม ท่านบอกว่า น่าจะเป็นคำเรียกชื่อขนาดของกลอง เช่น กลองหน้าห้า กลองหน้าแก้ว ส่วนหน่วยจะเป็นอะไร ท่านก็ไม่ทราบ เพราะขับกันมาอย่างนี้

ภาพที่ 5-12 คำขับสายแปง 12

จากภาพที่ 5-12 คำขับสายแปง 12 ขับเป็นภาษาไทยโชน่งโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

ถ้าฮาบฮักเอาแปงเตอนี้ บ้านแต่แ่งฮากิจเป็นไอ้บ่าวเนาะนา

ถ้าฮาบฮักเอาจ่าย่านแต่จืเป็นไอ้บ่าวเนาะบ้าน

ถ้าฮาบฮักเอาเข้าไว้ก็จืได้แล่นตะชะชายใหม่ต่อ

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

ถ้าไม่รักเอา ก็กลัวจะเป็นคนนอกนา นอกบ้าน

ถ้าไม่กักเอาไว้ก็คงจะวิ่งหนีไปทั่ว

คำขับนี้ ฝ่ายหญิงบอกว่า ถ้าไม่รับเอาไว้ (รับเล่นคอน) ก็เกรงว่าฝ่ายชายจะเป็น คนนอกนา คนนอกบ้าน คือ เป็นคนไม่มีนา ไม่มีบ้าน เป็นคนเร่ร่อนไป สะท้อนให้เห็นในมุมมองกลับว่า การไม่มีนา ไม่มีบ้าน และเร่ร่อนไป เป็นสิ่งที่สาว ๆ ไม่อยากให้เกิดขึ้นกับผู้ชาย ถ้าเกิดรักชอบพอกันในภายหน้า ฝ่ายหญิงย่อมต้องการฝ่ายชายที่มีความมั่นคงและเป็นเสาหลักของครอบครัวที่ดี

ภาพที่ 5-13 คำขับสายแปง 13

จากภาพที่ 5-13 คำขับสายแปง 13 ขับเป็นภาษาไทยโชน่งโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

กาเยื่อนให้แม่อูเนื่อน เขาอดสาจิมสาจิมลองเบ็ง

จิมเบ็งมะเอือดสวนเหนือ มะเชือสวนใต้

ส้มผักใจซิงช่ายฮอ ก่อนเนอ (เพิ่มเติม)

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

สาวๆ ทั้งหลาย เรามาลองชิมดู
 ชิมพริกสวนเหนือ มะเขือสวนใต้
 ส้มผักตะไคร้ ชิงช้า ยาฮอ (เพิ่มเติม)

คำขั้บนี้ ฝ่ายหญิงบอกเพื่อนๆ สาวว่า พวกเรามาลองชิมดู พริกสวนเหนือ มะเขือสวนใต้ ส้มผักตะไคร้ ชิงช้า ยาฮอ แม่บุญสมอธิบายว่า เป็นการเปรียบเทียบหนุ่มที่มาว่า เป็นเหมือนพริก มะเขือ สาวๆ มาลองดูสิว่าเป็นอย่างไร คำขั้บนี้ แม่บุญสมมีเพิ่มมากกว่าของพ่อจรัญ คือ ส้มผักตะไคร้ ชิงช้า ยาฮอ หมายถึง มะขาม ตะไคร้ ชิงช้า และบรเพ็ด ภาพสะท้อนนี้ เปรียบหนุ่มๆ ที่มาขอเล่นคอนเหมือนผักสวนครัวในบ้าน และหนุ่มๆ ที่มาด้วยกันมีหลายแบบ เหมือนผักสวนครัวหลายชนิด เช่น พริก มะเขือ มะขาม ตะไคร้ ชิงช้า และบรเพ็ด แต่ละอย่างก็มีรสชาติแตกต่างกัน เหมือนหนุ่มๆ มีหน้าตาและบุคลิกที่แตกต่างกัน สาวๆ จึงเปรียบเทียบต่างเหล่านั้น เหมือนความต่างกันของผักสวนครัวที่มีอยู่ตามบ้าน การเปรียบเทียบอย่างนั้น สะท้อนให้เห็น อารมณ์ขันและการที่สาวๆ อยู่กับการทำครัว จึงหยิบยกเอาสิ่งใกล้ตัวมาเปรียบเทียบหนุ่มๆ

ผู้เขียนบทกลอน
 เป็นบทกลอนไทยโบราณ
 โศลกที่มี
 โศลกที่มี

ภาพที่ 5-14 คำขั้บสายแปง 14

จากภาพที่ 5-14 คำขั้บสายแปง 14 ขั้บเป็นภาษาไทยโง้งโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

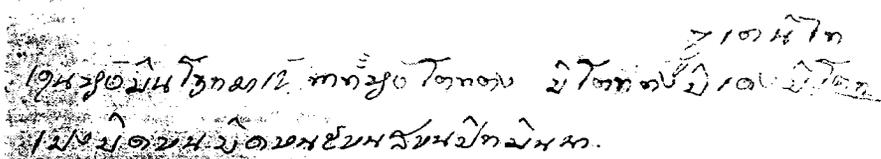
จูล้อเบาะซ้อนมอนโป่งใบไซ แปงฮาเป็นบ่าวตางไกล
 มาตกช่วงเบือนห้า จูเตือหนี่น้ำบ่าบยังตก
 น้ำบ่าบยกยังไหล บ่าวตางไกลยังเต่ามาต่อเนอ

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

ต้นหม่อนแตกใบอ่อน ผู้เป็นหนุ่มแดนไกล
 มาถึงบ้านสาวเดือนห้า น้ำบ่าบยังตก
 น้ำบ่าบยกยังไหล หนุ่มตางไกลยังมาถึง

คำขั้บนี้ ให้ความหมายเชิงกวีค่อนข้างมาก “ซ้อนมอนโป่งใบไซ” หมายถึง ต้นหม่อนแตกใบอ่อน มาถึงบ้านสาวในเดือนห้า ก็คือช่วงเดือนเมษายน น้ำบ่าบยังตก ก็คือ น้ำไหลบ่ามาจากฟ้า (คำว่า “บน” มีความหมายแทนคำว่า “ฟ้า”) น้ำบ่าบยกยังไหล ก็คือ น้ำไหลบ่าบนพื้นดิน หนุ่มยังเดินทางมาถึง คำขั้บนี้ สะท้อนให้เห็นความงามในธรรมชาติที่ไทยโง้งใกล้ชิดอยู่ คือ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ก็เอาภาพต้นหม่อนแตกใบอ่อน มาทำให้เกิดภาพในจินตนาการ หนุ่มจากแดนไกลเดินทางมาถึงบ้านสาว ไม่ว่าจะ

ยากลำบากอย่างไร ก็เดินทางมาถึง โดยเปรียบเทียบความยากลำบากในการเดินทางมา ราวกับต้องเจอ น้ำป่าบน (ฝน) น้ำป่าบก (น้ำไหลหลาก) ก็ไม่ย่อท้อที่จะเดินทางมาหา ซึ่งความจริง ในช่วงเวลาดังกล่าวคือเดือนเมษายน ยังเป็นฤดูร้อน ฝนตกหนัก น้ำไหลป่า คงเป็นเพียงสำนวนแสดงความตั้งใจของ หนุ่มที่จะเดินทางมาหาสาว ไม่ว่าจะเจออุปสรรคอะไร

ภาพที่ 5-15 คำขับสายแปง 15

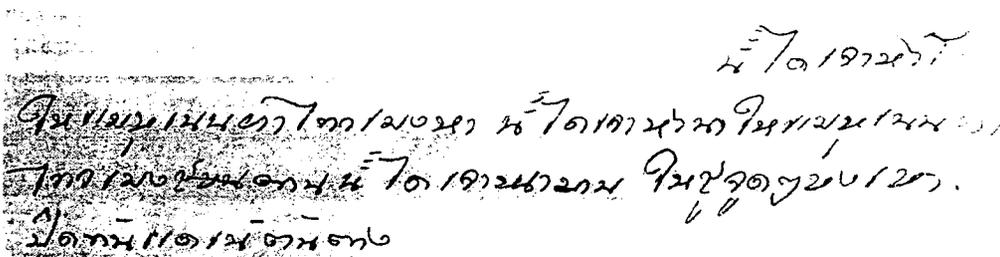
จากภาพที่ 5-15 คำขับสายแปง 15 ขับเป็นภาษาไทยโซ่งโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

จูเตือหนี ไก่เดือนยังบินมาตกนา กากำยังบินตกตง
ปีตกตงปีเหลืออง ปีตกเมืองปีหล่อน ซ้อนปีบินมา

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

ไก่เดือนยังบินตกนา กาดำยังบินตกทุ่ง
ตกทุ่งผีเสื้อเหลืออง ตกเมืองผีเสื้อขาว กระจีออปีกบินมา

คำขับนี้ มีความหมายเชิงกวีเช่นกัน คุณแม่บุญสม อธิบายว่า เหมือนหนุ่มๆ มาเที่ยวสาว ตรงนั้น ตรงนี้ เหมือนผีเสื้อเหลืออง ผีเสื้อขาวกระจีออปีกบินมา คำขับนี้ให้ภาพสะท้อนธรรมชาติในสมัยนั้น ค่อนข้างมาก ภาพไก่เดือนในนา ภาพกาในท้องทุ่ง ผีเสื้อสีเหลือองสีขาวที่กระจีออปีกบินไปบินมา ผู้ประพันธ์บทขับนี้ ก็ให้นึกเปรียบเทียบกับหนุ่มๆ ทั้งหลายที่มาเที่ยวสาว ตรงนั้น ตรงนี้ นับว่ามีความลึกซึ้ง และความงามเชิงกวีมากที่สุดทีเดียว

ภาพที่ 5-16 คำขับสายแปง 16

จากภาพที่ 5-16 คำขับสายแปง 16 ขับเป็นภาษาไทยโซ่งโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

น้ำไหลเข้าหัวตง ฮาจีไกวเหมืองหา น้ำไหลเข้าหัวนา ฮาจีไกวเมือง ตำน
น้ำไหลเข้าหน้าบ้าน ฮาจีซุดคลองเอากอนเนอ ฮาจีปิดตันก่อนเนอ ฮาจีตันต่าง
ตันให้มันก้างหนังกางช่วงสาวเรียบราว ก่อนเนอ (เพิ่มเติม)

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

น้ำไหลเข้าหัวทุ่ง ให้เข้ามา น้ำไหลเข้าหัวนา ให้กันไว้

น้ำไหลเข้าหน้าบ้าน ให้ชุดคลองตักไว้

ให้มันอยู่บริเวณบ้านสาวเรียบรางนี้ (เพิ่มเติม)

คำขับนี้ เป็นการเปรียบเทียบหนุ่มๆ เหมือนน้ำไหล น้ำไหลไปทางไหน จะช่วยกันไว้ไม่ให้ไหลออกไป ทั้งซ้ายขวา จะชุดคลองตักน้ำไว้ไม่ให้ไหลไปไหน จะให้มันอยู่บริเวณบ้านสาวเรียบรางนี้ คำขับนี้ แม่บุญสมมีเพิ่มเติมจากของพ่อจรัญ จอมบุญ ตรง “ต้นให้มันก้างหนึ่งกางช่วงสาวเรียบราง ก่อนเนอ” ที่เป็นเช่นนี้ แม่บุญสม มียอด อธิบายว่า คำขับของพ่อจรัญนั้น จะแทนคำขับของผู้หญิง บางกลอนถ้าผู้หญิงขับ ต้องเปลี่ยนคำให้เข้ากับคำขับของผู้หญิง เช่น คำว่า *จัน 11/2/21 11/11* อ่านว่า ฮาแม่อูเนียน หมายถึง ให้สาวๆ เมื่อแม่บุญสมขับ ท่านใช้คำว่า “ฮาจี” แทน ซึ่งหมายถึง ให้พวกเรา และส่วนที่เพิ่มเติมเข้ามา เพื่อบอกว่า เป็นช่วงบ้านสาวเรียบราง คำว่า “เรียบราง” เป็นชื่อเดิมของบ้านสะแกราย ภาพสะท้อนที่เห็นจากคำขับนี้มองได้ 2 ประเด็น คือ 1) กิจกรรมการปล่อยน้ำเข้านา การปิดน้ำไว้ในนา การกักน้ำไว้ในคลอง เป็นภาพชีวิตที่คุ้นเคยของคนทำนา ผู้ประพันธ์คำขับนี้ได้ใช้ภาพวิถีชีวิตที่คุ้นเคยมาสะท้อนผ่านเพลงขับสายแปงอย่างงดงาม เปรียบขยหนุ่มทั้งหลายเหมือนน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการทำนา มีผลต่อการเจริญเติบโตของข้าว จะเปิดเข้ามา ปิดเอาไว้ และกักไว้ในคลองชุด เปรียบคลองเหมือนบริเวณช่วงบ้านสาวเรียบราง (สะแกราย) เป็นการนำภาพชีวิตมาเปรียบเทียบได้อย่างลงตัวระหว่าง หนุ่มและสาวที่คู่กันเป็นครอบครัว น้ำและนาที่ให้ข้าวเติบโต 2) เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ว่า เดิมพื้นที่นี้ เรียกว่า “เรียบราง”

*ฮาจี บ่ปิดคัน บ่ตันต้าง 11/2/21 11/11
 ช่วงสาวเรียบราง 11/2/21 11/11
 จัน 11/2/21 11/11
 11/2/21 11/11*

ภาพที่ 5-17 คำขับสายแปง 17

จากภาพที่ 5-17 คำขับสายแปง 17 ขับเป็นภาษาไทยโฉบโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

ถ้าชูปอดปิดคัน บ่ตันต้าง แปงฮาบ่สร้างเอาไว้ก็คือจีไหลเออะทะเล

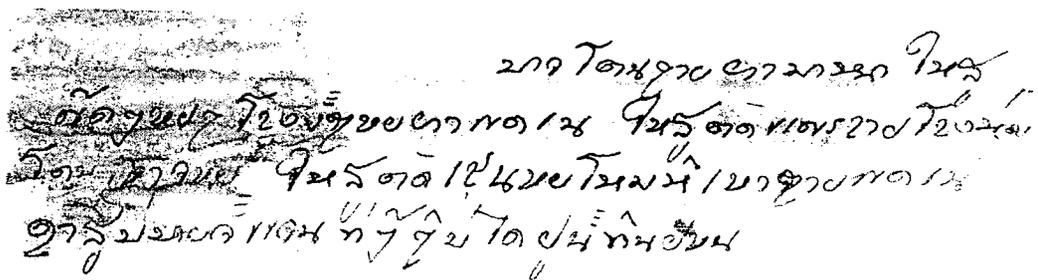
เมื่อสำมาฮาจีส่วนยืนไฟ เมื่อโตมาฮาจีส่วนยืนน้ำ เฒ่ากางว่าให้ส่งกะบันแนม ต่อเน้อ

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

ถ้าสาวไม่ปิดคัน ไม่ขวางทางน้ำ ถ้าไม่สร้างเอาไว้ ก็จะไหลลงทะเล

หนุ่มมาเราจะยืนไฟ โตมาเราจะยืนน้ำ คนแก่ไม่มีฟันเราจะส่งตะบันหมาก

คำขบนี้ ฝ่ายชายหนุ่มขบบอกฝ่ายหญิงสาวว่า ถ้าสาวฯ ไม่ปิดคันทนา ไม่ขวางน้ำลงคลองที่สร้างเอาไว้ น้ำซึ่งเปรียบเหมือนหนุ่มที่มาเล่นอีกตอนที่ช่วงนี้ ก็จะไหลลงทะเล คือเตลิดไปไกล คำขบต่อมาบอกว่า หนุ่มมาเราจะยืนไฟ ไตมาเราจะยืนน้ำ หมายถึง หนุ่มบ้านอื่นหรือคนไทยมา เราจะรั้งเอาไว้ และสุดท้ายก็บอกว่า คนแกไม่มีฟันมาเราจะส่งตะบันหมากไปให้ คำขบนี้สะท้อนให้เห็นอารมณ์ของฝ่ายชายว่า ให้สาวฯ รั้งพวกเขาเอาไว้เถิด ส่วนว่า ยืนไฟ ยืนน้ำ มีความน่าสนใจ แต่ก็หาคำอธิบายเพิ่มเติมไม่ได้ ส่วนประโยคสุดท้ายที่ว่า คนแกไม่มีฟันเราจะส่งตะบันหมาก เป็นการยืนยันเน้นตอนท้ายว่า คนแกไม่มีฟัน ซึ่งไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องรักของหนุ่มๆ สาวๆ ก็จะต้อนรับส่งที่ตำหมากไปให้ คนแกไม่มีฟันจึงเป็นเหมือนภาพสะท้อนอย่างหนึ่ง ของผู้ที่ไม่ได้มาเกี่ยวข้องเป็นตัวเลือกของสาวฯ ที่จะมาเล่นอีกตอนที่ช่วงนี้

ภาพที่ 5-18 คำขบสายแปง 18

จากภาพที่ 5-18 คำขบสายแปง 18 ขบเป็นภาษาไทยโง่งโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

บ่าวโตนจายฮาหน้า ให้ชูกิดจอยขอยลงหง่า จอยฮาแดเนื้อ
ให้ชู้ตัดแพรลายลงหม่มโตนข่อย ให้ชู้ตัดผ้าผืนน้อยลงหม่มเอาจาย
ถ้าชู้บบายชำแชน ก็คือจิบได้อยู่นำกินย่อน

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

พี่ชาย ขอให้จิตใจดี ลงคิดถึงช่วยพี่
ให้น้องตัดแพรลายลงหม่มเอาที่ ตัดผ้าผืนน้อยลงหม่มเอาชาย
ถ้าน้องสาวไม่ถือแชน ก็คงจะไม่ได้อยู่ด้วย

คำขบนี้ เป็นคำขบอ่อนวอนสาว ขอให้ใจดีต่อพี่ชาย ตัดผ้าแพร (ที่มีลวดลาย) ให้พี่ใส่ ตัดผ้าผืนน้อยให้พี่หม่ม ถ้าน้องไม่ถือแชน ก็คงจะไม่ได้มาอยู่ด้วย (เล่นอีกนอกรัน) คำขบนี้ให้ภาพสะท้อน 2 ประการ คือ 1) การที่หญิงสาวตัดผ้าหรือส่งผ้าของตนเองให้ชายหนุ่ม มีความหมายเชิงทอดไมตรี และให้สนใจในตัวฝ่ายชาย ภาพการมอบผ้าของหญิงสาวให้ชายหนุ่มนั้นในวัฒนธรรมอื่นๆ พบเห็นได้ เช่น การให้ผ้าเช็ดหน้าเป็นที่ระลึกแก่คนรักของหญิงสาว เป็นต้น ข้อสังเกตอีกประการ การทอผ้าในสมัยก่อนใช้เวลามาก ต้องใช้ความทุ่มเทและพยายามไม่น้อยกว่าผลงานจะออกมา และผลงานการทอผ้าก็เป็นสิ่งแสดงความละเอียดอ่อนและตัวตนของหญิงสาวด้วยเช่นกัน ดังนั้นการมอบผ้าให้แก่ฝ่ายชายจึงมีความหมายพิเศษค่อนข้างมาก สำหรับในประเพณีอีกนอกร การนำผ้าทอ (ผ้าเปียว) ไปคล้องฝ่ายชาย เป็น

การให้ไมตรีและยอมรับให้เล่นอันคอนด้วยกัน 2) การถือแขน หรือจูงแขนชายเข้ามาในบ้าน เป็นการแสดงการยอมรับและอนุญาตให้เข้ามาในบ้าน (ในกรณีนี้คือช่วง) ภาพที่ได้ให้ความรู้สึกงดงามและสุภาพ

ภาพที่ 5-19

ภาพที่ 5-19 คำขบสยแปง 19

ภาพที่ 5-19 คำขบสยแปง 19

ภาพที่ 5-19 คำขบสยแปง 19

จากภาพที่ 5-19 คำขบสยแปง 19 ขบเป็นภาษาไทยซึ่งโดยคุณแม่บุญสม มียอด ว่า

ฮาบะอันเอ็ดจู้ คือนางดาผู้อยู่เมืองบน (ใหม่ต่อ)
ถ้าชูปักเอาชอยฮาน่า เป็นซังไก่ออยู่หนังกาล่า บมีที่จืออาศัยต๋น้อ
ถ้าแปงฮาบักเอาฮาน่า จีเป็นซังไก่อเหลือโดก บมีที่บ่อนจันอน
เป็นซังไก่อเหลือคอน บมีจิบ่อนจี้ห้อย ใหม่ต่อ
(จบบทเข้าทางช่วง)

แปลความหมายเป็นภาษาไทยว่า

เรามาอันวอนทำแฟน เหมือนนางฟ้าที่อยู่เบื้องบน
ถ้าเธอไม่รักเอาพี่ จะเป็นเหมือนไก่ออยู่นอกเล่า ไม่มีที่อาศัย
จะเป็นอย่างไก่อเหลือโดก ไม่มีที่เกาะที่นอน
จะเป็นอย่างไก่อเหลือคอน ไม่มีที่เกาะที่ห้อย
(จบบทเข้าทางช่วง)

คำขบนี้ เป็นตอนจบของบทเข้าทางช่วง ฝ่ายชายอันวอนขอเป็นคนรักฝ่ายหญิง และเปรียบเธอเหมือนนางฟ้าที่อยู่เบื้องบน ถ้าสาวไม่รับรัก ชีวิตก็จะเหมือนไก่ออยู่นอกเล่า ไม่มีที่อาศัย คำขบนี้สะท้อนให้เห็นสิ่งน่าสนใจ 2 ประการ คือ 1) คำว่า “ฟ้า” และ “เบื้องบน” มีความผูกพันกับระบบความเชื่อของไทยซึ่งอย่างแนบแน่น สะท้อนให้เห็นวิธิมองจักรวาลว่า มีเมืองที่อยู่บนฟ้า เพราะไทดำมีพื้นฐานความเชื่อว่า เดิมแผ่นดินของมนุษย์กับเมืองฟ้านั้นอยู่ติดกัน มีสายโยงเชื่อมกัน มีรูปพรรณสัณฐานคล้ายดอกเห็ด มนุษย์อยู่ส่วนพื้นดินตอนล่าง ตอนบนเป็นที่อยู่ของผีฟ้า เนื่องจากตอนบนและตอนล่างอยู่ใกล้กันมากทำให้เดินทางไปมาลำบาก บรรพบุรุษของมนุษย์หรือปู่เจ้าจึงตัดสายโยงฟ้าออกจากดิน ฟ้าจึงลอยขึ้นไปสูง (เพ็ญนิภา อินทรตระกูล, 2535, น.51-52), (รัตนพร เศรษฐกุล, 2542, น.30-31) จึงมีเมืองบนคือเมืองฟ้า ที่ถนัดอยู่ และเมืองล่าง คือแผ่นดินที่มนุษย์และสัตว์อยู่ นอกจากนี้ยังมีคำหลายคำที่เกี่ยวข้องกับฟ้าในคำขบเข้าทางช่วงนี้ เช่น ขึ้นกางฟ้า ชำมหลีบฟ้า เอ่เกอฟ้า น้ำบน (น้ำจากฟ้า หมายถึงน้ำฝน)

เมืองบน (เมืองฟ้า) เป็นต้น จึงสอดคล้องกับประเพณีพิธีกรรมที่สำคัญของไทยโชน่ คือ พิธีเสน ซึ่งผูกพันอยู่กับผีบรรพบุรุษและผู้ปกครองเมืองฟ้า คือ แถน หรือผีฟ้า คำดังกล่าว จึงสะท้อนให้เห็นการเปรียบเทียบและจินตนาการสิ่งที่อยู่ในความเชื่อและการมองโลกนั่นเอง 2) “ไก่ออกเล่า” ไก่อ เป็นสัตว์เลี้ยงทั่วไปประจำบ้านในชนบทกันทุกครัวเรือนอยู่แล้ว เห็นกันชินตา การที่ไก่อไม่เล่า ไม่มีที่เกาะ ที่อาศัย ย่อมให้ความรู้สึกที่หตุหุไม่น้อย ผู้ประพันธ์คำขับนำธรรมชาติที่สัมผัสอยู่กับชินตา มาเปรียบเทียบและจินตนาการให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ เพื่อให้สาวชวงนี้ใจอ่อน รับพวกตนมาอีกอน (เล่นคอน) กัน บทเข้าทางช่วงก็จบถึงตอนนี้

ต่อไปเป็นตัวอย่างการหาความหมายและภาพสะท้อนในบทร้องเพลงขับเอิ้นพร (อวยพร) ขับโดย นางพลอย ไผเพชร และ นางบุญมา ชังยั้งยง ต.ดอนมะเกลือ อ.อุ้มทอง จ.สุพรรณบุรี เนื้อความว่า

“...กินแล้วจะอวยพรให้เป็นเย็นเป็นสุข
ขอให้ยุดีเหมือนนกเอี้ยง
ให้อยู่เลี้ยงเหมือนตะเวน
ไปที่ไหนอย่าให้มีเหตุมาพาล ขอให้รอดปลอดภัยมาคง...”

จากบทขับอวยพร ของเพลงขับสายแปง พบว่า มีอุปมาโวหารที่เปรียบเทียบความคิดหนึ่งไปยังอีกความคิดหนึ่งโดยอาศัยการตีความจากพื้นความเข้าใจที่มีอยู่ ได้แก่ เปรียบความสุขกับนกเอี้ยง เปรียบความมั่นคง (อยู่เลี้ยง) กับ ตะเวน (พระอาทิตย์) จากการวิเคราะห์การเปรียบเทียบเบื้องต้นในตัวอย่งงของความสุขกับนกเอี้ยง พบว่า ชาวไทยโชน่มองนกเอี้ยงเป็นสัตว์ที่มีความสุขความสบาย จึงได้อวยพรให้ผู้ที่รับพรนั้น ให้มีความสุขความสบายดังเช่น นกเอี้ยง นางบุญมา ชังยั้งยง (ผู้บอกข้อมูลจาก ต.ดอนมะเกลือ อ.อุ้มทอง จ.สุพรรณบุรี) ให้สัมภาษณ์คณะผู้วิจัยว่า “นกเอี้ยงเป็นสัตว์ที่มีอิสระ อยากจะบินไปเกาะหลังควายตัวนั้นที่ ตัวโน้นที่ ชีวิตมีความสุข” สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของ นางบุญมา มียอด (ผู้บอกข้อมูลจาก ต.สะแกกราย อ.เมือง จ.นครปฐม) กล่าวว่า “ชีวิตของนกเอี้ยงไม่ต้องทุกข์ร้อนใด ๆ ใช้ชีวิตสบาย ๆ หากินบนหลังควาย โดยที่ควายเองก็ได้เดือดร้อนหรือต้องการสิ่งตอบแทนหรือเรียกร้องสิ่งใดใดจากนกเอี้ยง มันช่างเป็นชีวิตที่มีความสุข”

ชื่อผู้ร้อง: นกเอี้ยง
ชื่อผู้ขับ: อ.เมือง จ.นครปฐม
ชื่อผู้บอกข้อมูล: อ.เมือง จ.นครปฐม
ชื่อผู้บอกข้อมูลบ้านสะแกกราย: อ.เมือง จ.นครปฐม

ภาพที่ 5-20 ตัวอย่างการบันทึกเนื้อร้องเพลงขับสายแปงบทเอิ้นพรจากสมุดบันทึกที่กล่าวถึงนกเอี้ยงของคุณแม่บุญสม มียอด ผู้บอกข้อมูลบ้านสะแกกราย ต.ดอนยายหอม อ.เมือง จ.นครปฐม

หากศึกษาเปรียบเทียบกับทัศนคติของคนไทย กลับมองนกเอี้ยงอีกแง่มุมหนึ่ง ดังบทอาขยาน จากดอกสร้อยสุภาวดี ของหลวงวิจิตรวาทการ ที่กล่าวถึงนกเอี้ยงว่า

“นกเอี้ยง นกเอี้ยง คนเข้าใจว่าเจ้าเลี้ยงซึ่งความเฒ่า
แต่นกเอี้ยงนั้นเลี้ยงทำงานเบา แม้อาหารก็ไปเอาบนหลังควาย
เปรียบเหมือนคนทำตนเป็นกาฝาก รู้มากเอาเปรียบคนทั้งหลาย
หนึ่งงานหนักคอยสมัครงานสบาย จึงน่าอายเพราะเอาเอี้ยงนกเอี้ยงเอย”

จากการมอง “นกเอี้ยง” ด้วยมุมมองที่แตกต่างกัน สะท้อนให้ภาพความคิดในเชิงสังคมได้ระดับหนึ่ง การมองแบบกลุ่มคนไทย อาจมองเปรียบเทียบเข้ากับการได้เปรียบหรือเสียเปรียบ หรือการพึ่งพาอาศัยกันในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หากแต่ทัศนคติในการมอง “นกเอี้ยง” ของชาวไทยโง่ง ที่มองผ่านมุมมองแห่งความสุข เป็นทัศนะที่มองข้ามประเด็นการเบียดเบียน เป็นทัศนะที่สะท้อนถึงวิถีที่มองเรื่องของการให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นทัศนคติที่เป็นภาพสะท้อนของการพึ่งพาอาศัยกันของกลุ่มชาติพันธุ์ และในอีกทัศนะของผู้วิจัยมองว่า ความสุขของนกเอี้ยงที่เป็นภาพตัวแทนของไทยโง่ง สะท้อนให้เห็นถึงความสุขที่ผูกติดอยู่กับธรรมชาติ ห้อยห่วงนา แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตการเกษตรของลาวโง่งอีกประเด็นหนึ่ง

ตัวอย่างการมอง “นกเอี้ยง” จากการถ่ายทอดผ่านบทเพลงขับสายแปง ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอแผนภูมิภาพเพื่อทำความเข้าใจถึงความหมายและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้ดังนี้

นกเอี้ยง

- ความหมายตรง (denotation) – นกชนิดหนึ่ง หากินทั่วไป หากินแมลงบนหลังควาย ภาพสะท้อนทางวัฒนธรรม – วิถีชีวิต / ธรรมชาติ / การเกษตร
- ความหมายแฝง (connotation) – ความสุข ความสบาย ไร้กังวล
- ภาพสะท้อนผ่านอัตลักษณ์ – ความเรียบง่าย / การพึ่งพาอาศัยไม่หวังสิ่งตอบแทน

สรุปบทที่ 5

การศึกษาความหมายและภาพสะท้อนที่อยู่ในเพลงขับสายแปง ใช้ข้อมูลคำขับสายแปงที่ได้บันทึกไว้ด้วยภาษาไทยโง่งโดยพ่อจรรย์ จอมบุญ ปัจจุบันบันทึกดังกล่าวมีอายุราว 55 ปี โดยได้สืบทอดท่องจำมาจากคุณพ่อของท่าน คือ คุณตาก้า จอมบุญ เนื้อความเหล่านั้นน่าจะมีความสืบเนื่องมาไม่ต่ำกว่า 100 ปี ในงานวิจัยนี้ใช้บทขับชื่อ “เข้ากางขง” ในการศึกษาคำขับสายแปง ความหมาย และภาพสะท้อน

ในประเพณีอื่นก่อน เริ่มต้นในช่วงเดือนเมษายนเป็นระยะเวลาราว 1 เดือน เมื่อฝ่ายชายจะรวมตัวกันกลุ่มๆ ละ 15-20 คน ตระเวนไปตามหมู่บ้านต่างๆ เมื่อเดินทางไปยังช่วงใดที่ต้องการเล่นคอนก็จะส่งตัวแทนไปกล่าวคำร้องทักทายด้วยเพลงขับสายแปง ชักชวนให้สาว ๆ ตอรับด้วยบทขับที่เรียกว่า “บทเข้ากางขง”

บทเข้ากวางขวาง

(แปลเป็นภาษาไทยคุณแม่บุญสม มียอด)

(ฝ่ายชายขับ)

เพราะรักจึงได้ชวนกันมา (ซ้ำ) เราเดินข้ามป่าแฝกที่ไพลาม
 ย่ำเท้าข้ามป่าขามไบน้อย ถึงบ้านสาวน้อยเวลาไก่ขันเนื่อง
 ความรักของหนุ่มสาวคอยแต่จะให้ถึงเดือนสามข้าวเป็นปี
 พอเดือนสี่ขึ้นก่างฟ้า ถึงเดือนห้าจึงได้มาถึงบ้านสาวคนรัก
 อันทางที่จะไปมีมากเท่าฟ้า เขาก็ว่ามันไม่ดีเหมือนสาวบ้านนี้
 ความรักสาวหนุ่มนี้ จึงได้แต่งตัวทรงดำ เพราะยังไม่ทิ้งประเพณีตั้งแต่ปู่ย่าตายาย

มากันมากมายทั้งหนุ่มใหญ่หนุ่มเล็ก มาทั้งหัวหน้าหมอบีหมอแคน
 เอาแหวนวงงามใส่มือนิ้วก็้อย มาทั้งหนุ่มน้อยคอยอยู่ข้างหลัง
 หนุ่มๆ ที่มาเป็นเหมือนใบตองแห้งทั่วเมือง ใบตองเหลืองทั่วบ้าน
 ข้ามหลืบฟ้ามาตกบ้านน้องสาว

(ฝ่ายหญิงขับ)

เราสาวๆ ทั้งหลายจะรัก และรับเป็นเพื่อนพี่น้อง
 เพราะ (หนุ่มๆ) เดินทางมาไกล
 จะรับรักเอาให้เหมือนพี่เหมือนน้อง เหมือนดั่งกลองรักษาความดัง
 ถ้าไม่รักเอา ก็กลัวจะเป็นคนนอกนา นอกบ้าน ถ้าไม่กักเอาไว้ก็คงจะวิ่งหนีไปทั่ว
 สาวๆ ทั้งหลาย เรามาลองชิมดู ชิมพริกสวนเหนือ มะเขือสวนใต้
 สัมผัสตะไคร้ ชิงช้า ยาหอ (เพิ่มเติม)

ต้นหม่อนแตกใบอ่อน ผู้เป็นหนุ่มแดนไกล มาถึงบ้านสาวเดือนห้า
 น้ำบ่าบยังตก น้ำบ่าบยังไหล หนุ่มทางไกลยังมาถึง
 ไก่เถื่อนยังบินตกนา กาดำยังบินตกทุ่ง
 ตกทุ่งผีเสื้อเหลือง ตกเมืองผีเสื้อขาว กระพือปีกบินมา
 น้ำไหลเข้าหัวทุ่ง ให้เข้ามา น้ำไหลเข้าหัวนา ให้กินไว้
 น้ำไหลเข้าหน้าบ้าน ให้ชุดคลองดักไว้
 ให้มันอยู่บริเวณบ้านสาวเรียบรางนี้ (เพิ่มเติม)

(ฝ่ายชายขับ)

ถ้าสาวไม่ปิดคัน ไม่ขวางทางน้ำ ถ้าไม่สร้างเอาไว้ ก็จะไม่ไหลลงทะเล
หนุ่มมาเราจะยืนไฟ ไตมาเราจะยืนน้ำ คนแก่ไม่มีฟันเราจะส่งตะบันหมาก

พี่ชาย ขอให้คิดใจดี ลงคิดถึงช่วยพี่

ให้น้องตัดแพรลายลงหม้อเอาพี่ ตัดผ้าผืนน้อยลงหม้อเอาชาย

ถ้าน้องสาวไม่ถือแขน ก็คงจะไม่ได้อยู่ด้วย

เรามาอ่อนวอนทำแฟน เหมือนนางฟ้าที่อยู่เบื้องบน

ถ้าเธอไม่รักเอาพี่ จะเป็นเหมือนไก่ที่อยู่นอกเล้า ไม่มีที่อาศัย

จะเป็นอย่างไก่เหลือโดก ไม่มีที่เกาะที่นอน

จะเป็นอย่างไก่เหลือคอน ไม่มีที่เกาะที่ห้อย

(จบบทเข้าทางขวง)

จากเนื้อหาในบทขับสายแปง “เข้าทางขวง” ความหมาย การตีความ และการเปรียบเทียบ ข้อมูลจากภาคสนาม พบ ภาพสะท้อนในหลายประเด็น ดังนี้

– ชื่อ ที่มา ประวัติ

คำขึ้นต้นในคำขับลำนำของไทยโซ่ง ในบททักทายเข้าบ้านต้นขวง มีคำว่าแปงอยู่ คือ " เสียงมักแปง" แปลความหมายว่า "เพราะรัก" การขับลำนำในประเพณีอื่นก่อนที่เรียกกันว่า "ขับสายแปง" จึงน่าจะมีส่วนจากการขึ้นต้นคำขับดังกล่าว และก็ใช้เป็นชื่อเรียกขับลำนำในกรณีอื่นๆ ด้วย เช่น ขับเล่าเรื่อง ขับอวยพร ขับเรียกขวัญ ขับเกี่ยวสาว และขับกล่อมเด็ก ว่า เป็นขับสายแปงด้วยเช่นกัน

ในคำขับมีคำว่า “เรียบรวง” ปรากฏอยู่ คำนี้ เป็นชื่อเดิมที่ใช้เรียกบ้านสะแกราย

– ภูมิประเทศ สภาพแวดล้อม บ้าน-เมือง-ทุ่ง

ในบันทึกคำขับของพ่อจรัญ จอมบุญ ซึ่งเป็นพี่ชายคนโต ของแม่บุญสม มียอด ได้ให้ภาพภูมิประเทศในช่วง 60-100 ปีที่แล้ว ซึ่งเต็มไปด้วยป่า การเดินทางลำบาก ในหมู่บ้านก็เป็นภาพชีวิตในชนบทสมัยก่อน ที่มีเสียงไก่ขันรับกันเป็นทอดๆ ยามเช้าตรู่ สมัยก่อนเดินทางกันด้วยเท้า ต้องบุกป่าฝ่าดง ข้ามป่าแฝกที่โดนไฟเผา กว่าจะมาถึงบ้านสาว (ขวง)

ภาพ ข้าวในนา ไก่ขันยามเช้าในชนบท ป่าแฝก ป่าขาม ต้นกล้วยในทุกบ้าน พี่ชฝักสวนคร้ว นานาชนิด ต้นหม่อนแตกใบอ่อน ไก่เถื่อนในนา กาในท้องทุ่ง ผีเสื้อสีเหลืองสีขาวกระพือปีกบินไปบินมา และ ไก่ที่เลี้ยงตามบ้านทั่วไป ภาพเหล่านี้คือสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวันในสมัยก่อนของชาวไทยโซ่ง ที่ถูกบันทึกลงไปเพลงขับสายแปง

– ฤดูกาล-เวลา

เดือนสามข้าวเป็นปี หมายถึงเป็นช่วงที่ข้าวตั้งท้อง และลำต้นข้าวมีความแข็งและเหนียวพอให้เด็ก ๆ เอาปล้องข้าวมาทำเป็นปีเป่าเล่นกัน และประมาณกลางเดือนสามการเก็บเกี่ยวก็เริ่มขึ้น เข้าเดือนสี่คิดถึงสาวคนรัก ช่วงของการเก็บเกี่ยวข้าวใกล้เสร็จเรียบร้อย ใจก็เฝ้าแต่คิดถึงให้ไปอื่นก่อนไวๆ ขึ้น

เดือนห้าเป็นช่วงเสรีจิ้นจากฤดูกาลทำนา การเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จเรียบร้อย เวลาชีวิตของหนุ่มสาวชาวไทยโง่ง ก็เข้าสู่เทศกาลอื่นก่อน หนุ่มๆ ที่คิดถึงสาวบ้านโน้น บ้านนี้ ก็ได้จิ้งหะเดินทางไปหา ไปเล่น อื่นก่อน ไปหาสาวคนรัก ในบทขับก็ได้บรรยายไว้ว่า พอถึงเดือนสี่ จิตใจก็ไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ฝ้าแต่คอย ให้ถึงเดือนห้าไฉ่ พอเดือนห้ามาถึง ก็จะได้ไปหาสาวคนรัก ส่วนคำขับที่ว่า "ใบตองแห้งทั่วเมือง ใบตอง เหลืองทั่วบ้าน" เป็นการแสดงอารมณ์ ว่า ชายหนุ่มตกอยู่ในสภาพ แห่งแล้ง ไร้ชีวิตชีวา ยากที่จะทนอยู่ ต้องการไปหาสาวคนรักให้ได้

– *โลกทัศน์ ชีวิตทางสังคม การทำนา*

การแต่งตัวแบบไทยทรงดำ การไม่ละทิ้งประเพณี คงเป็นความรู้สึกที่ตกทอดกันมานานแล้วในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโง่ง จากคำขับสายแปงว่า “เสียงมักกันฮายังเอากันนุ่งสังเสื่อ สนแล้วไหมลาวมาต่อ เขายังบอเฮลิมฮิตปู่ตานาย” หมายถึง แต่งตัวทรงดำ เพราะไม่ละทิ้งประเพณีแต่ปู่ย่าตายาย สิ่งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัย “ชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรม และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์” (Ethnicity Language Culture and Ethnic Tourism Development) สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัย มหิดล (2552-2554) ที่ได้ทำการสำรวจทัศนคติและความเข้มแข็งของกลุ่มชาติพันธุ์ ในภูมิภาคตะวันตก พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทยโง่งมีทัศนคติและความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม ในเชิงบวก จนได้รับเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ในโครงการวิจัยดังกล่าว

การวางตัวของหนุ่มสาวเมื่อเจอกันใหม่ๆ ก็ให้คิดเหมือนอย่างพื่ออย่างน้อง เป็นการให้เกียรติกัน ทั้งสองฝ่าย

คำขับได้สะท้อนให้เห็นอาชีพหลักของไทยโง่งในสมัยก่อนอย่างชัดเจน คือ การทำนา มีการเปรียบเทียบภาพการปล่อยน้ำเข้านา การกักน้ำในนา เหมือนหนุ่มๆ ที่เดินทางมา สาวๆ จะปล่อยให้เข้ามา และกักเอาไว้ เพื่อมิให้ต้องเร่ร้อนไปไกล นอกจากนั้นยังมีคำเปรียบเทียบที่น่าสนใจเกี่ยวกับนา คือ “คนนอกนา” เป็นการเปรียบเทียบถึงคนเร่ร้อน ไม่มีนา ไม่มีอาชีพ

– *จักรวาล เมืองฟ้า-เมืองลุ่ม*

คำหลายคำในบทขับ ได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อและวิธีการมองจักรวาล เช่น ขึ้นกางฟ้า ช้าม หลีบฟ้า เอ่เกอฟ้า น้ำบน (น้ำจากฟ้า หมายถึงน้ำฝน) น้ำบก (น้ำบนดิน ได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง) เมืองบน (เมืองฟ้า) นางดา (นางฟ้า นางเทวดา) คำเหล่านี้สะท้อนให้เห็นวิธีมองจักรวาลว่า มีเมืองที่อยู่บนฟ้า ด้วยพื้นฐานความเชื่อว่า เดิมแผ่นดินของมนุษย์กับเมืองฟ้านั้นอยู่ติดกัน มีสายโยงเชื่อมกัน มีรูปพรรณ สันฐานคล้ายดอกเห็ด มนุษย์อยู่ส่วนพื้นดินตอนล่าง ตอนบนเป็นที่อยู่ของผีฟ้าหรือแกน

การศึกษาความหมายและภาพสะท้อนผ่านเพลงขับสายแปงนั้น จะเห็นว่า เริ่มต้นด้วยการ วิเคราะห์ความหมายจากคำขับที่ปรากฏอยู่ในเพลงขับสายแปง ด้วยการสังเกตการปรากฏขึ้นของเนื้อหา ที่มีความโดดเด่นที่อยู่ในรูปแบบของคำ หรือประโยค ทั้งนี้ อาจจะแสดงอยู่ในรูปแบบของสัญลักษณ์ที่มีความหมายตรงและความหมายแฝง หรือเป็นภาพเปรียบเทียบที่ซ้อนทับกันอยู่ในคำขับนั้น เมื่อหา ความหมาย หรือภาพเปรียบเทียบได้แล้ว จำเป็นจะต้องสอบทานกับผู้รู้ซึ่งเจ้าของวัฒนธรรมอีกชั้นหนึ่ง

เพราะคำขับเหล่านี้อยู่ในบริบททางวัฒนธรรมของไทยโชนงในช่วง 60-100 ปีที่ผ่านมา และบางครั้งความหมายก็ถูกซ่อนไว้ในรูปบทกวี ที่ไม่สามารถแปลความหมายตามตัวอักษรได้ แม้นเจ้าของวัฒนธรรมเองก็อธิบายให้ชัดเจนไม่ได้เช่นกัน ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เกิดจากสามสาเหตุ คือ

- 1) การหมดไปของประเพณีอื่นก่อน ทำให้ไม่มีการเรียนรู้สืบทอดเพลงขับสายแปง
- 2) ไทยโชนงรุ่นหลังได้รับอิทธิพลของคำศัพท์ในภาษาไทยกลางเข้ามาใช้ปนกันไปกับภาษาไทยโชนง
- 3) บทขับสายแปง มีภาษากวีที่สื่อความหมายเชิงเปรียบเทียบ การแปลความหมายตรงตัว อาจไม่ตรงกับความหมายที่ผู้ประพันธ์หรือผู้ขับต้องการ

การศึกษาความหมายและภาพสะท้อนผ่านเพลงขับสายแปงเปรียบเสมือนภาพต่อเล็ก ๆ หลายๆ ภาพประกอบกัน เพื่อให้เห็นถึงโลกทัศน์ ความคิด ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และความงามทางศิลปะผ่านความหมายทางเสียงและภาษาของชาวไทยโชนง ภาพต่อเล็ก ๆ เหล่านี้ รวมกันเป็นภาพที่กว้างขึ้น ให้มองเห็นภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมของชาวไทยโชนงในหลายมิติ ก่อเกิดเป็นความเข้าใจต่อกันทางวัฒนธรรม ทั้งจากกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันและต่างวัฒนธรรม